

Curs “*El flâneur assegut*”. Part Segona. Primera sessió (23 octubre de 2008).

APUNTS.

VOLTAIRE: PRIMERA BRÚIXOLA ÈTICA

Emili RODRÍGUEZ

EL CAS CALAS (1761-1765)

Primera gran campanya de premsa del periodisme modern.

A la rue des Filatiers, el **13 d'octubre de 1761** una família de comerciants *hugonots*¹ de Toulouse estava sopant al primer pis de casa seva. A taula hi havia Jean Calas, la seva esposa, l'hereu Marc-Antoine, el fill petit Pierre i l'advocat Gaubert Lavayasse, “catòlic de certificat”².

Marc Antoine marxa de taula, a prendre una mica la fresca. Quan Jean Calas i el seu fill petit Pierre acompanyen Gaubert a la porta, es senten crits: la mare i la minyona troben Marc- Antoine penjat d'una biga.

Es persona la policia i els *capitouls*³, entre els que es troba David de Baudrige, que acusa tota la família d'assassinar Marc-Antoine Calas perquè es volia convertir al catolicisme.⁴

Testimonis descriuen el bon fer del pare vers els fills, i a més un dels fills ja s'havia fet catòlic i continuava convivint amb els pares. Però els jutges del Parlament de Tolouse no escolten i el poble demana la mort dels Calas i detenen tots els que aquella nit estaven sopant a casa dels Calas, en un ambient hostil de tot el poble desitjosos de fer justícia amb el mort. El **7 de març de 1762** condemnen Jean Calas a morir a la *roda*. El torturen i després cremen el seu cos públicament. Calas no deixava de proclamar la seva innocència i la de la seva família, que va haver de refugiar-se a Ginebra. Voltaire els invita a Ferney⁵ i escolta els esdeveniments que havien succeït als Calas.

El **febrer de 1763** Voltaire⁶, creient en la innocència de Jean Calas, voldrà aconseguir la rehabilitació i denuncia el procés del tribunal del 1762.

Havia de pressionar per a que es revisés el cas, i demana col·laboració del duc de Choiseul, de Catalina de Rússia, entre d'altres. Des de Ferney envia cartes mobilitzant Pompadour, Richelieu, duc de Villars, els d'Argental...fent que tota Europa estigués sensibilitzada amb el cas Calas.

Aconseguida la revisió del cas el **7 de març de 1763** i amb la dificultat que la sentència absolgués Calas (significava exposar que els magistrats s'havien equivocat) el **9 de**

¹ Protestants calvinistes.

² Formalisme legal usat pels protestants per facilitar-se la vida social i professional. El capellà de Saint-Étienne havia negat el certificat catòlic a Marc- Antoine Calas.

³ Magistrats municipals.

⁴ Un germà d'ell, Louis Calas, s'havia convertit amb anterioritat. A partir d'aquest moment, la relació amb la seva família va ser tensa.

⁵ Poble francès fronterer amb Suïssa on habitava Voltaire des de 1775. Al 1878 el poble s'anomenarà Ferney- Voltaire en homenatge al filòsof.

⁶ Sobrenom de François-Marie Arouet (1694-1778).

març 1765 els 40 jutges de Toulouse rehabiliten definitivament Calas. Fou un dia de festa a París i el rei concedeix una indemnització de 36.000 lliures a la vídua . Voltaire escriu *Tractat de la intolerància* al desembre de 1763, contra el fanatisme dogmàtic cristià i les injustícies dels governants vers els governats, defensant la llibertat de culte, en un segle on abunden les persecucions religioses⁷.

“És tota la filosofia la que ha guanyat (...) el cas permet esperar una tolerància universal (...) però els homes ignoren que hem de separar qualsevol tipus de religió de qualsevol tipus de govern”.

S’havia fixat les bases per les properes batalles populistes legals, com el cas Dreyfus. Després de l’èxit del cas Calas, Voltaire, convertit en “*el patriarca de Ferney*”, rebrà a més denúncies per abusos judicials. Es convertirà en una darrera instància d’apel·lació pels qui se sentien ultratjats per la justícia.

CAS DE LA FAMÍLIA SIRVEN

Els Sirven eren una família protestant amb tres filles. Esther era la menor i patia un lleuger retràs mental, quan l’any 1760 desapareix de casa. Després d’uns dies li fan saber des del Bisbat que la seva filla s’havia refugiat amb ells perquè “volia” convertir-se al catolicisme. Els pares es van estranyar però van acceptar i Elisabeth ingressa al convent de les Dames Negres. Després de set mesos d’estança en el convent retornen la filla amb un estat de bogeria als pares i aquests acusaran les monges del convent de les Dames Negres d’haver fet perdre la raó a la seva filla. Per contrapartida, les monges denunciaven que Elisabeth havia patit maltractaments per part dels pares per haver-se convertit al catolicisme. Dies més tard, la filla torna a desaparèixer i la troben morta al fons d’un pou. Al 1764 la família fou condemnada a morir a la foguera tot i que no hi havia cap prova. Però fugen i van a buscar l’ajuda de Voltaire, que tot i la predisposició dels jutges de Tolouse no rehabilitaren els Sirven fins 1771.

CAS COMTE DE LALLY-TOLLENDALL

Thomas Arthur Lally (1702-1706) general francès d’ascendència irlandesa acusat d’haver traït els interessos francesos a la Índia, al iniciar-se la Guerra dels Set Anys⁸. Al 1758-59 es nega a prendre Madràs (Chennai) i es va haver de rendir als anglesos, derrota que suposava la fi de l’hegemonia francesa a l’Índia. Després de ser presoner, torna a França per respondre a l’acusació de traïció a la pàtria. Serà executat després de dos anys de presó a la Bastilla (1764-1766).

Gérard de Lally-Tollendal, fill del comte i Voltaire propugnen la revisió del procés. El 21 de maig de 1778 es demostra la innocència.

⁸ Conflicte bèl·lic que enfrontà la Gran Bretanya i Prússia a França, Àustria i llurs aliats, des del 1756 fins al 1763. Fou provocada per la rivalitat colonial entre la Gran Bretanya i França tant a l’Amèrica del Nord com a l’Índia i per l’intent per part d’Àustria de recuperar Silèsia, ocupada per Prússia. Els britànics derrotaren els francesos a l’Índia (Pondichery, 1761).

CAS CAVALLER DE LA BARRE

Jean François de la Barre (1745-1766) fou torturat, decapitat i cremat junt amb el *Diccionari filosòfic* de Voltaire el dia 1 de juliol de 1766. Actualment a París hi ha erigida una estàtua i un carrer amb el seu nom, en la seva memòria.

França estava submergida en el catolicisme. El bisbe d'Amiens denuncia que el crucifix de fusta que hi havia en un pont d'Abbeville estava sent l'objectiu d'alguns brètols i intenta que els feligresos revelin qui són els culpables. Ningú revela res del vandalisme fins que Du Maisniel de Belleval, un jutge local, que havia tingut alguna disputa amb La Barre, acusa Gaillard d'Etallonde, Jean-François La Barre i Moisnel de no haver-se tret els seus barrets durant el pas d'una processó. Els associen ràpidament a d'altres blasfèmies i procedeixen a registrar el dormitori de La Barre, on troben llibres prohibits pornogràfics i filosòfics, entre els que hi ha el *Diccionari filosòfic* de Voltaire, "causa" del mal comportament del joves. Voltaire defensarà La Barre però la sentència no serà anul·lada fins la Revolució Francesa el 1794 per la Convenció Nacional.

VOLTAIRE

(París, 21 de novembre de 1694 - París, 30 de maig de 1778)

Nom amb què és conegut François-Marie Arouet, escriptor i pensador francès. Es formà amb els jesuïtes, i s'introduí en ambients mundans i llibertins, els quals li inculcaren un cert esnobisme social. Estudià dret sense entusiasme, i es donà a conèixer amb versos satírics, que li valgueren, durant els primers anys de la Regència (1715-18), diversos confinaments i un breu empresonament a la Bastilla. Una tragèdia neoclàssica, *Oedipe* (1719), plena d'al·lusions polítiques i anticlericals, el féu popular entre la noblesa, i fou protegit pel regent i pel rei (dues pensions el 1722). Insistí en la seva crítica subversiva en el poema èpic *La Henriade* (edició clandestina, 1723). Fou invitat al casament de Lluís XV i freqüentà la cort, però la disputa amb el cavaller de Rohan (1726) el portà un altre cop a la Bastilla i a l'exili, a Londres, fins el 1729. De tornada a França, publicà la *Histoire de Charles XII* (1731), la qual, retirada per la policia i reimpressa clandestinament, assolí un gran èxit a tot Europa. Més escàndol produïren les *Lettres philosophiques* (1734) que seran cremades. Instal·lat al castell de Cirey, escriví versos i teatre, vulgaritzà la física newtoniana (1738) i polemitzà amb tothom. Conegut internacionalment (es cartejava amb Frederic de Prússia), guanyà molts diners amb les finances i féu gestions diplomàtiques properes a l'espionatge. Fou nomenat historiògraf de França (1745) i publicà el poema cortesà *La bataille de Fontenoy* (1745). L'any següent ingressà a l'Académie i fou nomenat gentilhome ordinari. Tanmateix, el 1748 fou acomiadat de Versalles. Afectat per la mort de la seva amant, Mme de Châtelet, acceptà l'oferiment del rei de Prússia d'ésser el seu conseller literari (1750-53). Després de rompre amb el rei, fugí a Berlín —d'aquesta època és *Le siècle de Louis XIV* (1751)—. S'instal·là prop de Ginebra, però topà amb el puritanisme dels calvinistes —escàndols per les seves obres teatrals i pel seu poema buf *La Pucelle* (1775), sobre Joana d'Arc—, polemitzà amb Rousseau i fou acusat d'ésser l'inspirador de l'Enciclopèdia. Aquesta època de crisi es reflecteix en el poema *Le désastre de Lisbonne* (1756). Sentint-se amenaçat, comprà la propietat de Ferney (1758), a França, però prop de Suïssa. Comença aleshores l'etapa final de la seva vida —que compartí amb la seva neboda i nova amant Mme Denis—, en què lluità contra els catòlics i els protestants, contra Rousseau i contra els ateus, i intervingué en nombrosos casos judicials. El resum de la seva filosofia, molt pràctica i acomodaticia, es troba en el *Dictionnaire philosophique* (1764): deïsmo, religió i moral naturals, rebuig de les religions positives i de tota metafísica, racionalisme i lluita contra els criteris d'autoritat i la intolerància; posicions relativament moderades i sovint ambigües, sobretot en la seva versió política i social (odi a l'absolutisme i simpaties per un règim liberal a l'anglesa, sense excloure la temptació del dèspota il·lustrat). Després d'una llarga absència, fou acollit apoteòsicament a París, però no trigà gaire a morir.